

УДК 159.942

[https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-4\(50\)-1255-1267](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-4(50)-1255-1267)

Васильєва Ольга Анатоліївна кандидат педагогічних наук, доцент кафедри загальної та практичної психології, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, м. Ізмаїл, тел.: (096) 452-75-75, <https://orcid.org/0000-0001-7586-2156>

РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ «ПСИХОЛОГІЇ ДІЛОВОГО СПІЛКУВАННЯ»

Анотація. У статті розкрито психологічні особливості розвитку емоційного інтелекту майбутніх психологів у процесі професійної підготовки, зокрема вивчення навчальної дисципліни «Психологія ділового спілкування». Обґрунтовано актуальність дослідження в умовах зростання попиту на кваліфіковану психологічну допомогу, зумовленого воєнним станом в Україні.

Проаналізовано сучасні теоретико-методологічні підходи до поняття «емоційний інтелект». Виокремлено його основні компоненти: когнітивний, афективний і поведінковий, а також визначено їх вплив на ефективність міжособистісного спілкування в професійній діяльності. Окрема увага приділяється поняттю емоційної компетентності як ширшому феномену, що включає вроджені здатності та набуті вміння, які формуються в освітньому процесі під впливом соціокультурних чинників. У статті виокремлено основні компоненти емоційної компетентності (рефлексія, саморегуляція, емпатія, управління взаєминами), що є визначальними для успішної професійної діяльності. Зазначено, що емоційний інтелект представляє собою багатокомпонентне особистісне утворення, яке зумовлює здатність індивіда усвідомлювати, ідентифікувати та диференціювати власні й чужі емоційні стани, а також інтегрувати отриману інформацію в професійну діяльність. Обґрунтовано роль навчальної дисципліни «Психологія ділового спілкування» як ефективного засобу розвитку емоційного інтелекту у майбутніх психологів в процесі професійної підготовки. Описано зміст дисципліни, мету, завдання та теми. Представлено авторський підхід до організації навчального процесу, який включає використання інтерактивних методів, зокрема кейс-методу, ділових ігор, рефлексивного аналізу, групових дискусій та практико-орієнтованих завдань. Простежено, що рефлексія, саморегуляція, емпатія, комунікативна гнучкість, адаптивність, професійна емоційна стійкість визначають розвиток емоційного інтелекту у майбутніх психологів.

Результати дослідження підтверджують, що розвиток емоційного інтелекту у майбутніх психологів у процесі вивчення дисципліни «Психологія

ділового спілкування» підвищує їхню професійну готовність до роботи в умовах нестабільності, сприяє їхній конкурентоспроможності та формує підґрунтя для успішного кар'єрного зростання.

Ключові слова: емоційний інтелект, психологія ділового спілкування, професійна підготовка, майбутні психологи, комунікативна гнучкість, емоційна компетентність, кар'єрне зростання.

Vasylieva Olha Anatoliivna PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of General and Practical Psychology, Izmail State Humanitarian University, Izmail, tel.:(096) 452-75-75, <https://orcid.org/0000-0001-7586-2156>

DEVELOPMENT OF EMOTIONAL INTELLIGENCE IN FUTURE PSYCHOLOGISTS DURING THE STUDY OF "BUSINESS COMMUNICATION PSYCHOLOGY"

Abstract. The article explores the psychological characteristics of the development of emotional intelligence in future psychologists during their professional training, particularly in the study of the discipline "Business Communication Psychology." The relevance of the research is substantiated in the context of the increasing demand for qualified psychological assistance due to the ongoing war in Ukraine.

Modern theoretical and methodological approaches to the concept of "emotional intelligence" are analyzed. Its main components are identified, including cognitive, affective, and behavioral, along with their impact on the effectiveness of interpersonal communication in professional activities. Special attention is given to the concept of emotional competence as a broader phenomenon that encompasses both innate abilities and acquired skills, which develop in the educational process under the influence of sociocultural factors. The article highlights the key components of emotional competence (reflection, self-regulation, empathy, and relationship management), which are essential for the successful professional functioning of future psychologists. Emotional intelligence is characterized as a multidimensional personal construct that determines an individual's ability to recognize, identify, and differentiate both their own and others' emotional states, as well as integrate this information into their professional activities. The role of the discipline "Business Communication Psychology" is substantiated as an effective tool for developing emotional intelligence in future psychologists. The content of the discipline, its objectives, tasks, and topics are described. The article presents an authorial approach to the organization of the educational process, incorporating interactive methods such as case studies, business games, reflective analysis, group discussions, and practice-oriented tasks. It is demonstrated that reflection, self-regulation skills, empathy, communicative flexibility, adaptability, communicative

competence, and emotional resilience are key factors in ensuring the effectiveness of a psychologist's professional communication.

The research findings confirm that the development of emotional intelligence during the study of "Business Communication Psychology" enhances students' professional readiness to work in conditions of instability and contributes to their competitiveness in the labor market and lays the foundation for successful career advancement.

Keywords: emotional intelligence, business communication psychology, professional training, future psychologists, communicative flexibility, emotional competence, career advancement.

Постановка проблеми. У сучасному суспільстві професійна діяльність практичного психолога виходить за межі традиційної консультативної та терапевтичної практики, вимагаючи розвинених стратегічних компетенцій, здатності до ефективного ділового спілкування та орієнтації на кар'єрне зростання.

В період воєнного стану роль сучасного психолога набуває особливого значення, що зумовлено потребою у фахівцях, здатних надавати якісну психологічну допомогу населенню, військовослужбовцям, ветеранам, вимушеним переселенцям та іншим постраждалим категоріям. Водночас психологи самі стикаються з викликами професійної адаптації та швидкого реагування на кризові ситуації. Повномасштабне російське вторгнення в Україну кардинально змінює ринок праці та професійну траєкторію, вимагаючи від психологів нових компетенцій: кризового консультування, психосоціальної підтримки, ефективного ділового спілкування в екстремальних умовах, розвитку професійних контактів та управління кар'єрою в нестабільному середовищі, що створює ризики зниження ефективності професійної діяльності фахівців та конкурентоспроможності.

В умовах підвищеної невизначеності, інтенсивного стресу та соціальної напруги ділове спілкування постає важливим інструментом адаптації та професійної мобілізації психолога. У цей період значно збільшується роль емоційного інтелекту як ключової компетенції сучасного практичного психолога.

Високий рівень емоційного інтелекту фахівця сприяє формуванню стресостійкості, ефективного міжособистісного спілкування, саморегуляції та емпатії – навичок, які є необхідними для професійного виконання обов'язків у кризових та конфліктних ситуаціях. Особливого значення набуває розвиток емоційного інтелекту у майбутніх практичних психологів у процесі професійної підготовки в закладі вищої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема розвитку емоційного інтелекту як важливого психічного ресурсу особистості не є новою для наукової теорії. Феномен емоційного інтелекту, що забезпечує успішну

взаємодію із соціальним середовищем та сприяє адаптації до професійних викликів вивчається багатьма як зарубіжними (Р. Бояціс, Д. Гоулман, К. Ізард, Д. Карузо, П. Екман, Т. Рібо, Дж. Мейер, П. Селовей, К. Саарні) так і вітчизняними дослідниками (А. Джулай, С. Діхтяренко, Л. Колісник, Л. Мороз, В. Москаленко, К. Максьом, О. Милославська, Е. Носенко, О.Сафін, А. Рибко та ін.).

Розкриваючи теоретико-методологічні основи поняття емоційний інтелект, вітчизняними науковцями досліджено психологічні проблеми міжособистісного спілкування в осіб з різним рівнем емоційного інтелекту в умовах воєнного стану (К. Васюк), Психолого-педагогічні умови розвитку емоційного інтелекту у студентів ІТ-спеціальностей (М. Стасюк), розвиток емоційного інтелекту майбутніх педагогів вищої школи в процесі магістерської підготовки (О. Верітова), емоційний інтелект як чинник подолання стресу (К. Усик), емоційна компетентність як феномен сучасної психології (А. Рибко), емоційний інтелект як чинник досягнення життєвого успіху, життєздійснення (Е. Носенко, Є. Карпенко, А. Четверик-Бурчак), емоційний інтелект, його пізнавально-мисленнєві ознаки та функції емоційного інтелекту (О. Чебикін) та ін..

Незважаючи на значну кількість наукових досліджень, присвячених емоційному інтелекту та його розвитку за допомогою різноманітних методологічних підходів, залишається актуальним подальше вивчення його психологічної характеристики у майбутніх психологів.

Таким чином, актуальність дослідження полягає в тому, що сучасні виклики, зумовлені воєнним станом та стрімкими соціально-економічними змінами, підкреслюють необхідність визначення оптимальних стратегій розвитку емоційного інтелекту у професійній підготовці майбутніх психологів. Інтеграція елементів ділового спілкування в навчальний процес вищої школи сприяє підвищенню ефективності міжособистісної взаємодії та якості надання психологічної допомоги в умовах нестабільності, що, в свою чергу, забезпечує професійний розвиток майбутнього фахівця та відкриває перспективи подальшого кар'єрного зростання.

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні та аналізі психологічних умов розвитку емоційного інтелекту майбутніх психологів у процесі вивчення навчальної дисципліни «Психологія ділового спілкування» як засобу їх професійної підготовки.

Виклад основного матеріалу. З метою визначення сутності «емоційний інтелект» та вивчення його розвитку й у майбутніх психологів у процесі вивчення навчальної дисципліни «Психологія ділового спілкування» розглянемо концептуальні категорії.

Феномен емоційного інтелекту є предметом дискусій у сучасній науковій літературі, що зумовлює розробку різних теоретико-методологічних підходів, кожен з яких акцентує увагу на специфічних аспектах досліджуваного

явища. Так в концепції емоційного інтелекту (Д. Гоулман, Дж. Майер, Е. Носенко, П. Саловей) авторами наголошується на важливості усвідомлення, розуміння та управління емоціями як невід'ємної складової адаптивного функціонування та ефективної соціальної взаємодії [1; 2; 3; 4].

Р. Е. Боятзіс, Д. Гоулман та Е. Маккі у своїх дослідженнях виокремили два основних типи навичок, характерних для осіб із високим рівнем емоційного інтелекту: особистісні навички (які регулюють процеси самоуправління) та соціальні навички (що забезпечують ефективність міжособистісної взаємодії з іншими) [4]. Особистісні навички, за визначенням авторів, включають здатність до рефлексії, регуляцію та адаптацію поведінкових патернів у процесі спілкування. На думку вчених, соціальні навички проявляються у здатності людини до ефективних міжособистісних відносин, зокрема, емпатії, навичок комунікації, управління конфліктами та емоційним впливом.

Таким чином, концепція емоційного інтелекту, запропонована зазначеними авторами, передбачає інтегративний підхід до аналізу особистісних і соціальних навичок, що забезпечує ефективне самоуправління та адаптивну взаємодію в соціальному середовищі [4].

На сучасному етапі дослідження емоційного інтелекту представлено широкий спектр наукових підходів. Теоретичний аналіз проблеми дозволяє виокремити наступні концептуальні моделі: здібностей (Дж. Д. Майер, П. Саловей) та змішані (Р. Е. Боятзіс, Д. Гоулман, А. Фернем та ін.).

В моделі здібностей, розробленій Дж. Д. Майером, П. Саловеем і Карузо, емоційний інтелект розглядають як ключовий фактор ефективної міжособистісної взаємодії, як інтегральну характеристику, в якій автори виокремили наступні компоненти: здатність до ідентифікації та вираження емоцій завдяки вербальним та невербальним каналам комунікації; уміння регулювати емоційний стан шляхом впливу на комунікативні процеси як на свідомому, так і на підсвідомому рівнях; емоційні прояви як стратегічний інструмент у плануванні діяльності, стимулюванні мотивації [2].

В змішаних моделях емоційний інтелект тлумачать як складний багатовимірний конструкт, що включає не тільки когнітивні можливості, але й особистісні риси, соціальні навички та мотиваційні аспекти [4]. У структурі емоційного інтелекту Р. Бар-Он виокремлював наступні компоненти, зокрема, навички самопізнання, міжособистісного спілкування, управління стресом, адаптивність до змін і стабільність емоційного стану [5].

Подільший розвиток концепції емоційного інтелекту здійснювався завдяки Д. Гоулману [1], який у розробленій моделі компетентностей виокремив, п'ять ключових компонентів емоційного інтелекту, кожен із яких відіграє важливу роль у процесах міжособистісного спілкування, зокрема:

- самосвідомість – як здатність до рефлексії та оцінки власних емоційних станів визначає адаптивність і ефективність в процесі спілкування;

- саморегуляція – це когнітивно-афективний механізм управління емоційними станами, що забезпечує контроль та адаптацію афективних реакцій в процесі спілкування, мінімізує бар'єри у спілкуванні;

- внутрішня мотивація – як прагнення до самореалізації є внутрішньою рушійною силою до професійного самовдосконалення, комунікативної активності та зміцненню соціальних зв'язків;

- емпатія – являє собою когнітивно-афективний процес ідентифікації, аналізу і переживання емоцій інших, що забезпечує регулювання комунікативних стратегій, формування довірливих соціальних зв'язків;

- соціальні навички – як здатність до конструктивного спілкування, застосовування комунікативних стратегій, управління взаєминами та подолання конфліктів [1; 4].

Отже, важливість розвитку зазначених компонентів для професійної діяльності психологів не викликає сумнівів, як здатність до ефективної взаємодії з клієнтами, керівництво стресовими ситуаціями та налагоджування продуктивних стосунків в професійній діяльності.

В останні роки опубліковані наукові роботи, автори яких розглядають теоретичні та практичні аспекти розвитку емоційного інтелекту. А. Джулай в своєму дослідженні встановила зв'язок розвитку емоційного інтелекту у майбутніх психологів з професійно важливими якостями, зокрема, рефлексією, емпатією, емоційною саморегуляцією, конфліктною компетентністю та вмінням застосовувати копінг-стратегії [6].

Подібні результати були отримані С. Бучацькою, О. Зарічною, О. Хуртенко, які дійшли висновку, що високий рівень емоційного інтелекту забезпечує ефективну взаємодію майбутніх психологів з клієнтами [7].

Розкриваючи теоретико-методологічні основи поняття емоційний інтелект, вітчизняними дослідниками розглянуто психологічні особливості регуляції емоційних станів, вплив емоційного інтелекту на професійну ефективність та особистість, механізми розпізнавання емоцій та ін. [8; 9; 10; 11; 12; 13].

Відповідно з дослідженнями С. Хілько, професійна діяльність психолога вимагає рефлексивного осмислення власного досвіду. Вчена довела, що високий рівень рефлексії обумовлений здатністю до аналізу комунікативних ситуацій та стратегічного планування поведінки у професійній взаємодії [8].

Таким чином, наукові висновки підтверджують, що високий рівень рефлексії, забезпечуючи саморегуляцію, емоційну стійкість і професійну адаптивність психолога постає маркером розвиненого емоційного інтелекту, який є невід'ємним компонентом професійної компетентності психолога [9; 10].

Вважаємо, що особливо важливою є роль рефлексії у сфері професійного спілкування психолога, оскільки вона забезпечує адаптивність у професійній взаємодії, сприяє формуванню комунікативної компетентності, що є ключовими умовами успішної кар'єри практичного психолога [11-13].

Наукові дослідження свідчать (О. Амплєєва, Е. Носенко, А. Четверик-Бурчак), що усвідомлення власних емоцій з метою оптимізації міжособистісного спілкування сприяє розвитку емоційного інтелекту майбутніх психологів [3; 9].

Слід відзначити, що питання структури емоційного інтелекту залишається дискусійним в літературних джерелах і не має остаточного вирішення. Дослідники розглядають його як комплексну інтегральну характеристику особистості, що охоплює як внутрішньоособистісні та міжособистісні аспекти: самоконтроль, усвідомлення емоцій, саморегуляцію, інтеграцію емоційних аспектів у процеси професійної діяльності та міжособистісного спілкування [14].

Проведений аналіз наукових праць дозволяє розглядати емоційний інтелект як комплексне інтегративне утворення, до структури якого належать когнітивні, поведінкові та емоційні компоненти, що зумовлюють здатність усвідомлювати, регулювати власні емоції та почуття інших і визначають ефективність міжособистісного спілкування та професійного становлення.

Зазначимо, що в сучасній вітчизняній психології формується диференційоване розуміння емоційної компетентності та емоційного інтелекту, хоча ці поняття досі нерідко вживаються як синоніми. Водночас серед науковців відсутня єдність щодо визначення сутності емоційної компетентності, її структурних компонентів та детермінант розвитку. Актуальним залишається вивчення цього феномену в контексті його психологічних характеристик та механізмів формування. Аналіз підходів до дослідження феномену «емоційна компетентність» дозволяє визначити його специфічні характеристики та структурні компоненти, які зумовлені значною мірою рівнем розвитку емоційного інтелекту. Виходячи із сказаного вище і спираючись на результати досліджень щодо змісту поняття емоційної компетентності, ми дійшли висновку, що це поняття відзначається ширшим змістовим наповненням. Згідно з даними вчених емоційну компетентність розуміють не лише як вроджені здатності, а й сформовані в процесі соціалізації вміння та навички, що розвиваються під впливом соціокультурних факторів [12 ;15].

Важливо відзначити, що розглядаючи відмінність між емоційним інтелектом та емоційною компетентністю, вчені зазначають, що остання включає комплекс навичок, необхідних для ефективної соціальної адаптації та подолання комунікативних труднощів у професійній діяльності. Аналіз наукових джерел дозволяє зазначити, що емоційна компетентність формується під впливом освітнього процесу та соціокультурних чинників, тоді як рівень емоційного інтелекту значною мірою визначається природними задатками особистості [15].

Отримані результати дослідження феномену емоційна компетентність дали підстави для виокремлення її основних компонентів, зокрема:

- рефлексія - здатність психолога усвідомлювати та аналізувати власні емоції та їхній вплив на спілкування з клієнтом.;

- саморегуляція - вміння керувати емоціями з метою збереження професійної нейтральності та створення сприятливого спілкування;

- емпатія - здатність психолога розуміти та співпереживати емоціям інших людей, як провідного фактора ефективного консультативного процесу, формування довіри та забезпечення психологічної підтримки клієнта в процесі спілкування;

- управління взаєминами - вміння ефективно будувати та підтримувати соціальні зв'язки з метою налагодження довготривалих терапевтичних відносин, конструктивної взаємодії з колегами та розвитку професійної компетентності.

Зазначимо, оскільки професійна діяльність психолога супроводжується високим рівнем емоційного навантаження, що вимагає емпатійного залучення та вирішення конфліктів, розвинена емоційна компетентність фахівця сприятиме ефективному аналізу емоційної інформації, саморегуляції та впливу на емоційний стан клієнта, забезпечуючи результативність спілкування у стресових умовах. Зазначимо, що орієнтація психолога на власні припущення та суб'єктивні інтерпретації зумовлює формальний характер спілкування з клієнтом.

Вчені підкреслюють провідну роль емоційної компетентності у професійній діяльності психолога [12;15]. У науковій літературі кар'єрне зростання розглядається як поступове професійне просування, що супроводжується зростанням обов'язків, відповідальності та впливу в професійному середовищі [16]. Розвинений емоційний інтелект, як доводить Д. Гоулман, є важливою умовою професійної реалізації, що опосередковано впливає і на успішність кар'єрного зростання [1].

У контексті вище зазначеного вважаємо, комунікативна гнучкість як професійно значуща якість психолога виявляється у здатності фахівця адаптувати власну поведінку, стиль і стратегію спілкування відповідно до індивідуальних особливостей клієнтів, утриманні від оціночних суджень та відкритості до емоційних і поведінкових проявів та є критично важливою для професійної діяльності психолога. Вітчизняні і зарубіжні наукові дослідження підтверджують можливість розвитку емоційного інтелекту протягом усього життя. Вченими доведено, що спеціально організоване навчання сприяє вдосконаленню його компонентів, зокрема, здатності до взаєморозуміння в процесі спілкування між суб'єктами надання та отримання психологічних послуг [1-5;14].

Таким чином, накопичені в теорії й практиці дані підтверджують, що розвиток емоційного інтелекту у майбутніх практичних психологів є важливим аспектом професійної підготовки, а впровадження спеціалізованих освітніх компонентів у навчальний процес вищої школи створює оптимальні умови для інтеграції теоретичних знань з практичними навичками, необхідними для ефективного ділового спілкування, зокрема під час вивчення

дисципліни «Психологія ділового спілкування». Вважаємо, що існуючі освітні компоненти здебільшого акцентують увагу на розвиток когнітивного компонента професійної підготовки, що є причиною недостатньої уваги до формування емоційно-комунікативних умінь, важливих для професійної реалізації та кар'єрного зростання.

Зазначимо, ділове спілкування є фундаментальною складовою професійної діяльності психолога, оскільки вміння будувати взаємодію з клієнтами, колегами потребує розвинених комунікативних компетентностей, зокрема емпатії, рефлексії, саморегуляції, самомотивації, уміння інтерпретувати емоційні стани, оволодіння якими є важливим чинником розвитку емоційного інтелекту майбутніх психологів та їхнього подальшого кар'єрного зростання.

Таким чином, емоційний інтелект виступає важливою передумовою розвитку професійної компетентності майбутніх фахівців в процесі підготовки у закладі вищої освіти.

У процесі розробки змісту навчальної дисципліни «Психологія ділового спілкування» було враховано, що високий рівень емоційного інтелекту у діловому середовищі сприяє не тільки підтримці власної стійкості, але й полегшує взаємодію з іншими людьми, знижує рівень конфліктів і забезпечує ефективне розв'язання проблеми, створює атмосферу довіри і взаємоповаги. Крім того, емоційний інтелект забезпечує оптимізацію енергетичних витрат, особливо в стресових умовах, що є невід'ємною частиною ділових відносин. Зазначені вище компоненти емоційного інтелекту були використані в основі розробленої навчальної дисципліни «Психологія ділового спілкування» для студентів спеціальності 053 Психологія за освітньо-професійною програмою «Практична психологія». Метою дисципліни є формування у майбутніх психологів системи наукових уявлень про психологію ділового спілкування, розвиток емоційного інтелекту, рефлексивності, комунікативної гнучкості та саморегуляції.

У процесі вивчення дисципліни студенти повинні:

- знати: теоретичні засади психології ділового спілкування; роль, розвиток емоційного інтелекту; психологічні механізми взаємодії (емпатія, рефлексія та активне слухання); вербальні та невербальні засоби спілкування; техніки впливу; саморегуляцію емоцій; комунікативні бар'єри та управління конфліктами; психологічний захист і протидію маніпуляціям; основи самопрезентації та формування професійного іміджу.

- вміти: використовувати комунікативні стратегії; аналізувати поведінку співрозмовника; використовувати техніки саморегуляції та адаптувати стилі взаємодії; вирішувати конфлікти; долати комунікативні бар'єри; використовувати техніки психологічного захисту та профілактики емоційного вигорання.

До змісту дисципліни «Психологія ділового спілкування» були включені наступні теми: «Основи психології ділового спілкування та його роль у

професійній діяльності», «Емоційний інтелект у професійній діяльності психолога», «Механізми міжособистісної взаємодії: емпатія та активне слухання», «Вербальні та невербальні аспекти ділового спілкування», «Саморегуляція та контроль емоційних станів у професійній взаємодії», «Психологічні техніки впливу та переконання у професійній діяльності», «Комунікативні бар'єри та способи їх подолання», «Маніпуляції та психологічний захист у діловій комунікації», «Саморегуляція та контроль емоційних станів у професійній взаємодії», «Самопрезентація та професійний імідж у психологічній практиці».

Відзначимо, що вивчення навчальної дисципліни «Психологія ділового спілкування» зумовлено низкою психологічних особливостей розвитку емоційного інтелекту зокрема, рефлексивність як механізм усвідомлення власних емоцій; саморегуляція та контроль емоційних станів; розвиток емпатії професійному спілкуванні; формування навичок комунікативної гнучкості; адаптивність у спілкуванні; розвиток комунікативної компетентності; формування професійної емоційної стійкості.

Розкриємо докладно зміст навчальної дисципліни «Психологія ділового спілкування» відповідно до кожної теми курсу, які мають прикладне спрямування. Основна мета полягала в набутті студентами практичних навичок комунікації, розвитку емоційної компетентності та формуванні вмінь міжособистісної взаємодії шляхом використання активних методів навчання й групової роботи. Для розвитку професійної емоційної компетентності під час вивчення теми «Емоційний інтелект у професійній діяльності психолога» студентами виконували ділові ігри «Консультація під тиском» та «Емоційний код».

Так, у межах теми «Механізми міжособистісної взаємодії: емпатія та активне слухання» студенти аналізували відеоматеріали з прикладами активного слухання, брали участь у груповому обговоренні, вели щоденник емпатичної взаємодії, розробляли кейси, які відпрацьовували у форматі міні-тренінгу, зокрема в діловій грі «Відчуй співрозмовника». Засвоєння тем «Вербальні та невербальні аспекти ділового спілкування» та «Саморегуляція та контроль емоційних станів у професійній взаємодії» відбулось завдяки аналізу невербальної поведінки у відеофрагментах, спостереження, виконання вправ з розвитку невербального мовлення, тренінгового міні-заняття із саморегуляції та ділових іграх «Емоційний компас», «Дзеркало емоцій».

Тему «Психологічні техніки впливу та переконання» опрацьовували завдяки груповому аналізу технік переконання та маніпуляцій в діловому спілкуванні, розробку міні-кейсів і ділову гру «Переконливий аргумент». У межах теми «Комунікативні бар'єри та способи їх подолання» студенти виконували вправи та моделювали тренінгові ситуації, аналізували бар'єри спілкування та брали участь у діловій грі «Комунікативний лабіринт». Груповий аналіз ситуацій маніпулятивного впливу, дискусійне обговорення

механізмів захисту та розробка колективної стратегії протидії маніпуляціям були запропоновані студентам під час вивчення теми «Маніпуляції та психологічний захист». Для закріплення теми проводили ділові ігри «Приховане переконання», «Маніпуляція в дії» з моделюванням ситуації маніпулятивного впливу й з подальшим груповим обговоренням. Засвоєння тем «Адаптивність у спілкуванні та стратегічна гнучкість» і «Самопрезентація та професійний імідж у психологічній практиці» включали міні-тренінги, підготовку відеозапису самопрезентації з груповим обговоренням, ділові ігри, зокрема «Комунікативний навігатор» сприяли розвитку комунікативної гнучкості.

Висновок. Отже, результати теоретичного аналізу та узагальнення наукових підходів дозволяють зробити висновок, що емоційний інтелект виступає не лише ресурсом для особистісного розвитку, але й визначальною складовою професійної компетентності, що значною мірою визначає якість ділового спілкування та ефективність ділових взаємин. До психологічних чинників, що сприяють ефективному розвитку емоційного інтелекту студентів у процесі вивчення дисципліни «Психологія ділового спілкування», слід віднести використання інтерактивних методів навчання (кейс-метод, ділові ігри, тренінгові завдання, групову рефлексію), моделювання професійних ситуацій, залучення студентів до практико-орієнтованої діяльності та створення емоційно насиченого навчального середовища. Зазначені методи виступають ефективними інструментами розвитку практичних умінь і навичок, створюють умови, наближені до реального міжособистісного спілкування, що дозволяють студентам активізувати й удосконалити рівень власної емоційної компетентності.

Таким чином, практико-орієнтований підхід у навчальному процесі забезпечував активне залучення студентів до групових форм навчальної діяльності та був спрямований на враховування наступних психологічних особливостей, зокрема рефлексії, саморегуляції, емпатії, комунікативної гнучкості, адаптивності, професійної емоційної стійкості. Зазначимо, емоційний інтелект представляє собою багатокompонентне особистісне утворення, що зумовлює здатність індивіда усвідомлювати, ідентифікувати та диференціювати власні й чужі емоційні стани, а також інтегрувати отриману інформацію в професійну діяльність з метою забезпечення продуктивного ділового спілкування.

Отже, впровадження дисципліни «Психологія ділового спілкування» як цілісного освітнього компонента сприяє розвитку емоційного інтелекту майбутніх психологів, підвищує їхню готовність до професійної діяльності, ефективність спілкування, а також є чинником їхнього успішного кар'єрного зростання. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні впливу дисципліни «Психологія ділового спілкування» на розвиток лідерських якостей у майбутніх психологів.

Література:

1. Гоулман Д. Емоційний інтелект. Пер. з англ. С.-Л. Гумецької. Харків: Віват, 2023. 512 с.
2. Mayer J.D., Salovey P., Caruso D.R. The ability model of emotional intelligence: principles and updates. *Emotion Review*, 2016. 8(4). P. 290–300.
3. Носенко Е.Л., Четверик-Бурчак А.Г. Емоційний інтелект як чинник досягнення життєвого успіху: монографія. Київ: Освіта України, 2016. 182 с.
4. Річард Бояціс, Деніел Гоулман, Енні Маккі. Емоційний інтелект лідера. К.: Наш Формат, 2021. 288 с.
5. Bar-On R. The Impact of Emotional Intelligence on Health and Wellbeing. In: *Emotional Intelligence. New Perspectives and Applications*, 2012. P. 2–50.
6. Джулай А.І. Результати розвитку емоційного інтелекту у майбутніх психологів у процесі навчання. *Журнал сучасної психології*. 2023. №1. С. 40–50.
7. Бучацька С.М., Зарічна О.В., Хуртенко О.В. Особливості розвитку комунікативної готовності майбутніх психологів до професійної діяльності. *Габітус*. 2020. Вип. 16. С. 116–121.
8. Хілько С.О. Дослідження впливу рефлексії на формування толерантності до невизначеності у майбутніх психологів. *Вісник післядипломної освіти. Серія «Соціальні та поведінкові науки»*. 2019. Т.10. №39. С. 97–119.
9. Амплєєва О.М. Особливості навчання майбутніх психологів з використанням принципів емоційного інтелекту. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2018. Вип. 1(1). С. 9–13.
10. Усик К.М. Емоційний інтелект як чинник подолання стресу. *Габітус*. 2024. Вип. 60. С. 245–250.
11. Карпенко Є. Емоційний інтелект у дискурсі життєздійснення особистості: монографія. Дрогобич: Посвіт, 2020. 436 с.
12. Раєвська Я., Солякова О. Розвиток емоційної компетентності особистості: теоретичний дискурс. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Психологія*. 2021. Вип. 3(52). С. 127–132.
13. Верітова О.С. Розвиток емоційного інтелекту майбутніх педагогів вищої школи в процесі магістерської підготовки: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 Теорія і методика професійної освіти. Запоріжжя, 2019. 235 с.
14. Васюк К. Проблеми міжособистісного спілкування в осіб з різним рівнем емоційного інтелекту в умовах воєнного стану. *Вісник Національного університету оборони України*. 2023. №5(75). С. 20–28.
15. Рибко А.П. Емоційна компетентність як феномен сучасної психології. *Психологія та соціальна робота*. 2024. №1. С. 243–251.
16. Карамушка Л.М. Психологічні чинники професійної кар'єри фахівців соціономічних професій. *Актуальні проблеми психології*. 2012. Т. 6. Вип. 15. С. 7–17.
17. Стасюк М.М. Психолого-педагогічні умови розвитку емоційного інтелекту у студентів ІТ-спеціальностей : дис. д-ра філософії: 053 Психологія. Львів, 2020. 346 с.
18. Чебикін О. Емоційний інтелект, його пізнавально-мисленнєві ознаки та функції. *Наука і освіта*. 2020. №1. С. 19–28.

References:

1. Goulman, D. (2023). *Emotsiinyi intelekt [Emotional Intelligence]*. Kharkiv: Vivat [in Ukrainian].
2. Mayer, J.D., Salovey, P., & Caruso, D.R. (2016). The ability model of emotional intelligence: principles and updates. *Emotion Review*, 8(4), 290–300.

3. Nosenko, E.L., & Chetveryk-Burchak, A.H. (2016). Emotsiinyi intelekt yak chynnyk dosiahnennia zhyttievoho uspihu: monohrafiia [Emotional intelligence as a factor of achieving life success: monograph]. Kyiv: Osvita Ukrainy [in Ukrainian].
4. Boyatsis, R., Goulman, D., & McKee, A. (2021). Emotsiinyi intelekt lidera [The Emotional Intelligence of a Leader]. Kyiv: Nash Format [in Ukrainian].
5. Bar-On, R. (2012). The Impact of Emotional Intelligence on Health and Wellbeing. In Emotional Intelligence. New Perspectives and Applications (pp. 2–50).
6. Dzhulai, A.I. (2023). Rezultaty rozvytku emotsiinoho intelektu u maibutnikh psykholohiv u protsesi navchannia [Results of the development of emotional intelligence in future psychologists during training]. Zhurnal suchasnoi psykholohii – Journal of Modern Psychology, 1, 40–50 [in Ukrainian].
7. Buchatska, S. M., Zarychna, O. V., & Khurtenko, O. V. (2020). Features of the development of communicative readiness of future psychologists for professional activity. Habitus, (16), 116–121.",
8. Khilko, S. O. (2019). Study of the influence of reflection on the formation of tolerance to uncertainty in future psychologists. Bulletin of Postgraduate Education. Series 'Social and Behavioral Sciences', 10(39), 97–119.
9. Amplieieva, O. M. (2018). Features of training future psychologists using the principles of emotional intelligence. Scientific Bulletin of Kherson State University, 1(1), 9–13.
10. Usyk, K. M. (2024). Emotional intelligence as a factor in overcoming stress. Habitus, (60), 245–250.
11. Karpenko, Ye. (2020). Emotional intelligence in the discourse of personal life realization: Monograph. Drohobych: Posvit.
12. Raievska, Ya., & Soliakova, O. (2021). Development of personality's emotional competence: Theoretical discourse. Scientific Papers of the Interregional Academy of Personnel Management. Psychology, 3(52), 127–132.
13. Veritova, O. S. (2019). Development of emotional intelligence of future higher school teachers in the process of master's training (Candidate's thesis). Zaporizhzhia.",
14. Vasiuk, K. (2023). Problems of interpersonal communication in individuals with different levels of emotional intelligence under martial law. Bulletin of the National Defense University of Ukraine, 5(75), 20–28.
15. Rybko, A. P. (2024). Emotional competence as a phenomenon of modern psychology. Psychology and Social Work, 1, 243–251.
16. Karamushka, L. M. (2012). Psychological factors of professional career in specialists of socio-economic professions. Actual problems of psychology, 6(15), 7–17.
17. Stasiuk, M. M. (2020). Psychological and pedagogical conditions for the development of emotional intelligence in IT students (Doctoral thesis). Lviv.
18. Chebykin, O. (2020). Emotional intelligence, its cognitive-thinking characteristics and functions. Science and Education, 1, 19–28.